

شرق روزنامه

سه‌شنبه • ۱۲ شهریور ۱۳۹۲ • سال یازدهم • شماره ۱۸۲۲ • ۷

جهان • رسانه

آواره شدن هزاران کرد سوری

صفحه ۸

رابطه «ضرورت» و «جنایت» در آینده سیاسی مصر

صفحه ۹

روزنامه‌های دولتی و «مساله» تغییر سیاست‌های رسمی

گزارش

نگاهی به چالش‌های متن

و حاشیه پیمان عدم‌گسترش سلاح‌های هسته‌ای

همه‌چیز درباره «ان‌پی‌تی»*

حمیدرضا آریان‌پور

پیمان عدم‌گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT) که از پنجم ماه مارس سال ۱۹۷۰ میلادی اجرایی شده، پیمانی است که نه‌تنها در هدفش–محدود نگاه‌داشتن دارندگان سلاح هسته‌ای به پنج‌کشوری که پیش‌تر آن را به کف آورده بودند– کامیاب نبوده، که در متن و حاشیه خود دارای ابهاماتی است که درک «وظایف» و «حقوق» امضاکنندگانش را دشوار کرده است.

کشورهایی در پوشش همین پیمان به سلاح هسته‌ای یا توانایی ساخت آن رسیده‌اند و کشورهای دیگری با مفاد مهم آن بازی‌های سیاسی له یا علیه کشوری دیگر به راه انداخته‌اند. درحال پیمان عدم‌گسترش سلاح‌های هسته‌ای از آن‌رو که تنها قراردادی است که بی‌میانجی وبران‌کننده‌ترین سلاح بشری را محدود می‌کند شایسته توجه است.

هدف پیمان نه‌تنها دست نیافتن کشورهای تازه به سلاح هسته‌ای، که ترسیدن آنان به فناوری ساخت آن هم هست، همچنین ارتقای همکاری درباره استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای و در نهایت رسیدن به توافقاتی برای خلع سلاح هسته‌ای اهدافی که تا حدی عملی شده اما همواره چالش‌برانگیز بوده‌اند.

مذاکرات دهه ۱۹۶۰ که در هراس از تکرار بلاهای اتمی گذشته از سویی و پیداشدن قدرت‌های تازه در میدان سیاست جهان از سوی دیگر انجام شد، در نخستین روز ژوئیه ۱۹۶۸ به امضای متعهدان پیمان‌نامه انجامید و از ۱۹۷۰ عملی شد. NPT دارای فرآیند بازنگری است که هر پنج‌سال یکبار امضاکنندگان را گرد هم می‌آورد تا پیشرفت پیمان و درواقع روند عدم‌گسترش سلاح‌های هسته‌ای مرور شود. تاکنون هشت «کنفرانس بازنگری» برگزار شده که واپسین آنها در سال ۲۰۱۰ بوده است. در جریان این روند کشورهای پرشمار دیگری به این فرآیند پیوسته و سازوکارهای دیدنی‌هایی هم مورد اصلاح قرار گرفته‌اند. گرچه در ابتدا نزدیک به ۴۰ کشور این پیمان‌نامه را امضا کردند، حالا اعضای پرشمار این پیمان خودنماداهمیت آن هستند. در واقع NPT بیشترین شمار امضاکنندگان را در میان تمام توافقه‌نامه‌های محدودکننده تسلیحات دارد. این پیمان از مقدمه‌ای به همراه ۱۱ ماده تشکیل شده که سرلرکن عدم گسترش، خلع سلاح و حق استفاده صلح‌آمیز از فناوری هسته‌ای را دربر می‌گیرد اما مواد آن به اندازه روند آن مورد بحث بوده است. به هر روی این پیمان اکنون ۱۹۰ عضو دارد که به دوگروه بخش می‌شوند: نخست گروه پنج‌کشور دارای سلاح اتمی، ایالات متحده، روسیه، چین، فرانسه و بریتانیا، که همان پنج‌عضو دایم شورای امنیت سازمان ملل متحدند و گروهی که شامل دیگر کشورهای عضو می‌شود که سلاح هسته‌ای در اختیار ندارند. تحت این پیمان کشورهای گروه نخست متعهدند در جهت خلع سلاح عمومی و کامل گام بردارند و گروه دوم باید از توسعه یا به‌دست آوردن سلاح‌های اتمی خودداری کنند.

در تمام دنیا تنها هند، پاکستان و اسرائیل به این پیمان نپیوسته‌اند. کره‌شالی در سال ۱۹۸۵ به این پیمان رضایت داد اما در سال ۲۰۰۲ در پی تنش‌هایی اعلام کرد که از این پیمان خارج شده است. از این چهار کشور به‌جز اسرائیل که در زمینه اتمی «سیاست ابهام» را بی می‌گیرد، بقیه آشکارا آزمایش‌های اتمی انجام داده‌اند و علنا اعلام کرده‌اند که دارای سلاح اتمی هستند. به کشورهای که این پیمان را امضا نکرده‌اند باید سودان جنوبی را هم افزود. همچنین جزایر کوک و نیو دو دولت وابسته به نیوزیلند که از حق کامل امضای پیمان‌ها برخوردارند اما به دلیل امضای نیوزیلند خود را پایبند به NPT نمی‌دانند.

اینجا نتیجه‌هایی است تا‌کارآمدی NPT رو می‌شود. نه فقط کره‌شمالی تحت پیمان و با استفاده از برخی مژزایابی فنی آن برای اعضا به سلاح هسته‌ای رسیده که حالا تکلیف کشورهای دارای سلاح هسته‌ای غیر عضو هم نامشخص است. هند، پاکستان و اسرائیل برای جای گرفتن در پیمان باید در گروه کشورهای بدون سلاح هسته‌ای (NNWS) قرار گیرند چراکه متن پیمان وضعیت دارای سلاح‌های هسته‌ای (NWS) را تنها برای کشورهایی مجاز می‌شمارد که پیش از یکم ژانویه ۱۹۶۷ دست به تولید سلاح هسته‌ای زده‌اند. به این ترتیب این سه‌کشور برای الحاق به NPT باید سلاح‌های اتمی‌شان را از بین برده و مواد هسته‌ای خود را تحت نظارت بین‌المللی قرار دهند. این همان مسیری است که آفریقای جنوبی در سال ۱۹۹۱ رفت و دور از ذهن است که این سه‌کشور بروند.

این تنها مشکل نیست. ابهام در ذات مواد پیمان وجود دارد. مثلا درمورد حق غنی‌سازی کشورهای عضو جدال‌های حقوقی بسیاری در گرفته است. نیتان داتو، از مفسران این پیمان در گفت‌وگویی با بلاگ گرگ اسکوبلت می‌گوید: NPT به طور واضح حقوق کشورها را مشخص نمی‌کند. زبان این پیمان‌نامه مبهم است و جابرای تفسیرهای مختلف را باز می‌گذارد. دلیل آن شاید طرف‌های غالب مذاکره‌کننده دربراه NPT بوده باشد. این ابهام ذاتی حتی باعث شده درک واحدی از این پیمان شکل نگیرد، اما همین مواد مبهم پیمان‌نامه را هم باید مرور کرد. تحت مواد یک و دو پیمان، کشورهای دارای سلاح اتمی توافق می‌کنند که به کشورهای بدون سلاح اتمی برای توسعه یا رسیدن به سلاح‌های اتمی کمک نکنند و کشورهای بدون سلاح اتمی هم پیگیری چنین سلاح‌هایی را رد می‌کنند.

ادامه در صفحه ۸

نگاه

۲۴ مداخله آمریکا

از ۱۹۴۵ تاکنون

ویلیام بلوم

ترجمه: مریم امیری

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

نقشهٔ منطقهٔ خلیج فارس

عکس: Reuters

سلاح شیمیایی کشتار انسان‌ها بدون خونریزی

در فاصله سال‌های ۱۹۳۲ الی ۱۹۳۴ نیز کنفرانس خلع سلاح تشکیل شد

و در آن به نحوه کاربرد سلاح‌های شیمیایی پرداخت و قوانینی برای ممنوعیت آنها وضع کرد. این پروتکل‌ها هنوز از سوی برخی کشورها امضا نشده است.

در طول دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰میلادی، نسل جدیدی از سلاح‌های شیمیایی تولید شد که یک نمونه آن، گازهای اعصاب بود. برخی از این گازها ازجمله عامل ۷ نسبت به عوامل قبلی پایدارتر بود و ۱۰ برابر سمی‌تر از گاز سارین به شمار می‌رفت. همچنین در جریان جنگ جهانی دوم جهت پخش عوامل شیمیایی، از هواپیما استفاده شد. بنابراین ساخت بمب‌های حاوی مواد شیمیایی در دستور کار دولت‌ها قرار گرفت و در این زمینه به‌خصوص از گاز خردل استفاده بیشتری به عمل آمد. در جریان جنگ دوم جهانی تنها در یک مورد دولت آمریکا از گاز خردل استفاده کرده بود.

میان‌برده (اردوگاه آشویتس)

یک نمونه از کاربردهای غیرانسانی گازهای شیمیایی که کارشناسان به آن توجه می‌کنند استفاده دولت نازی از گازهای کشنده علیه یهودیان در جریان جنگ دوم جهانی است. گفته می‌شود دولت آلمان در برخورد با یهودیان در اردوگاه‌های خود به انواع و اقسام شکنجه‌ها متوسل می‌شد. در همین زمینه برخی شیمیدان‌ها گاز کشنده‌ای را تولید کردند که برگرفته از سم سیانور بود و «اسیکلون ب» نام داشت. از آن پس نازی‌ها از این گاز در اتاق‌های مخصوص واقع در اردوگاه‌های کار اجباری خود استفاده کردند. گفته می‌شود با این گاز میلیون‌ها یهودی، کولی‌ها و … کشته شدند.نازی‌ها در جریان جنگ دوم مرتکب بی‌رحمانه‌ترین جنایات علیه بشریت شدند. در برخی از این اردوگاه‌ها زندانیان به‌عنوان موش آزمایشگاهی برای تست عوامل شیمیایی استفاده می‌شد. برخی آمارها می‌گویند بیش از ۴۵میلیون زندانی بر اثر به‌کارگیری انواع عوامل سمی کشته شدند. این مواد عمدتا از سوی رکت دگش، وابسته به مجتمع صنعتی فارین در اردوگاه آشویتس تولید شده بود.

جنگ‌های منطقه‌ای

با وجود امضای پروتکل ۱۹۲۵ ژنو مبنی بر منع استفاده از سلاح‌های شیمیایی، در بین دو جنگ جهانی، چند کشور از این تسلیحات استفاده کردند. در نوامبر ۱۹۳۵، به هنگام حمله ایتالیا به اتیوپی، سربازان موسولینی علیه مردم بی‌پناه اتیوپی از گاز سمی استفاده کردند و در این تهاجم، ۱۵هزارنفر قربانی شدند. در طول جنگ‌های داخلی اسپانیا که از سال ۱۹۳۶ آغاز شد و روس‌ها، جمهورخواهان اسپانیا به رهبری ژنرال فرانکو را در مقابل جبهه ناسیونالیست‌ها یاری می‌کردند به فرمان استالین در دو منطقه اسپانیا، گلوله‌های گاز سمی و خردل به‌کار برده شد که در نتیجه، شمار زیادی از افراد غیرنظامی در روستاها و شهرها کشته شدند. یکسال بعد یعنی در سال ۱۹۳۷ ژاپن در جنگ با چین به استفاده از سلاح‌های شیمیایی اقدام کرد و این امر تا سال ۱۹۴۵ یعنی پایان جنگ جهانی دوم ادامه داشت.

بعدها نیز استفاده از سلاح‌های شیمیایی به‌رغم ممنوعیتشان در جریان

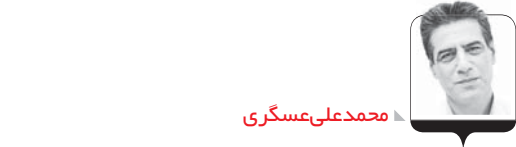
یک نمونه از گازهای شیمیایی

یک نمونه از کاربردهای غیرانسانی گازهای شیمیایی که کارشناسان به آن توجه می‌کنند استفاده دولت نازی از گازهای کشنده علیه یهودیان در جریان جنگ دوم جهانی است. گفته می‌شود دولت آلمان در برخورد با یهودیان در اردوگاه‌های خود به انواع و اقسام شکنجه‌ها متوسل می‌شد

یک نمونه از گازهای شیمیایی

عکس: AFP

مه‌مدعلی‌عسگری

استفاده از سلاح‌های شیمیایی مانند سایر سلاح‌ها به ظاهر مرگ‌آفرین و خون‌ریز نیست اما به دلیل خسارت‌هایی که برای می‌گذارد از سایر سلاح‌ها مرگبارتر و رعب‌انگیزتر است. درواقع سلاحی است که بی‌صدا می‌کشد و به آرامی قربانیان خود را به کام مرگ می‌کشاند. سلاح‌های شیمیایی برخلاف سلاح‌های اتمی که همه‌چیز را نابود می‌کند تنها موجودات زنده را هدف قرار می‌دهد. برای استفاده از این سلاح‌ها می‌توان از خمپاره یا توپ استفاده کرد یا به وسیله هواپیماها و موشک از هوا آنها را بر فراز منطقه‌ای ریخت. از این‌رو استفاده از سلاح‌های شیمیایی نیازمند توانمندی تولید و نیز ابزارهایی است که در اختیار هر کسی نیست و بیشتر دولت‌ها روی آن سرمایه‌گذاری می‌کنند. به لحاظ قوانین بین‌المللی سلاح‌های شیمیایی جزو سلاح‌های کشتار جمعی بوده و کاربرد آن ممنوع است. اما در طول تاریخ، تاکنون بشر، بارها از سلاح‌های شیمیایی علیه همنوع خود استفاده کرده‌است.

برخی منابع تاریخی می‌گویند نخستین‌بار هندی‌ها در جنگ‌های خود حوالی سال ۲۰۰۰ قبل از میلاد، از بخورهای سمی استفاده می‌کردند. این گازها بر فعالیت جنگجویان طرف مقابل تاثیر منفی داشت و آنها را در جنگ ضربه‌پذیر می‌ساخت یا اسیرات‌ها در جنگ‌های پلوتز (سال‌های ۴۰۴ تا ۴۳۱ پیش از میلاد) علیه دشمنان خود یعنی آتنی‌ها از اسیدهای گوگرد (از جمله دی‌اکسید سولفور) استفاده می‌کردند. در دوران جنگ‌های صلیبی، یک روش متداول، آلوده کردن چاه‌ها با لاشه انسان‌ها و حیواناتی بود که در جریان بیماری واگیردار مرده بودند. از این پدیده به‌عنوان یک نوع سلاح میکروبی برای نابودکردن دشمن استفاده می‌شده است. در سال ۱۴۵۳ میلادی که ترکان عثمانی به قسطنطنیه آخرین سنگر روم شرقی (بیزانس) حمله بردند و به کندن گودال پرداختند، مدافعان شهر در همان گودال‌ها دود گوگرد پخش کردند و ترکان، دچار خفگی شدند. همچنین در سال ۱۴۵۶ میلادی که ترکان به نواحی بلگراد حمله بردند، مردم آن منطقه روی موش‌ها پودر کشنده‌ای ریختند و آنها را آتش زده و به سوی مهاجمان رها کردند. از این نمونه‌ها در تاریخ جنگ‌ها فراوان می‌توان سراغ گرفت.

جنگ‌های جهانی

با این حال گفته می‌شود در دوران معاصر و به‌طور مشخص نخستین‌بار از سلاح‌های شیمیایی به معنای متعارف آن، در جنگ جهانی اول و از سوی دو کشور آلمان و فرانسه استفاده شد. در سال ۱۹۱۵ بود که ارتش آلمان در نبردهای خود توانستند ابری از گازهای کلر را بر فراز سپاه دشمن به پرواز در آورده و درنتیجه حدود ۱۵هزار سرباز را به کشتن دهد. در این جنگ گلوله‌های حاوی گازهای کلر و فسژن به سمت سربازان پرتاب می‌شد که باعث خفگی آنان می‌شد. استفاده از این گازها مرگ صدها هزار نفر و آلودگی بیش از یکمیلیون سرباز را در پی داشت. در اگوست ۱۹۱۴ میلادی نیز فرانسوی‌ها، گازهای اشک‌آور مختلفی استفاده کردند.

آلمانی‌ها در جولای ۱۹۱۷ نخستین‌بار از گاز خردل در ایپر بلژیک علیه متفقین استفاده کردند. در همین سال ترکیبات آرسنیک نیز به تدریج وارد میدان جنگ شد. سال ۱۹۱۸ انگلیس و فرانسه توپخانه‌ای برای شلیک گلوله حاوی مواد شیمیایی خردل را آماده کرده و مورد استفاده قرار دادند. جنگ نخست جهانی در سال ۱۹۱۸ خاتمه یافت. برخی آمارها می‌گویند به‌طور خلاصه در طول جنگ جهانی اول یکمیلیون و ۲۵۰هزارنفر در اثر استشمام مواد سمی، مسموم و در مجموع یکمیلیون و ۸۰هزار نفر نیز کشته شده‌اند. پس از پایان جنگ اول، برخی کشورها به‌صورت مخفی به تولید و ذخیره‌سازی سلاح‌های شیمیایی روی آوردند. گفته می‌شود از سال ۱۹۳۵ تا ۱۹۳۹ تحقیق و تولید عوامل شیمیایی و بیولوژیک با سرعت ادامه یافت و ابزارهای بزرگی از سموم مختلف جنگی در برخی کشورها ذخیره شد. آلمانی‌ها نیز موفقیت‌های جدیدی در این زمینه به دست آوردند و آن عبارت از دستیابی به گازهای اعصاب در آستانه جنگ جهانی دوم بود. به این ترتیب گویی قدرت‌های بزرگ، خود را برای یک جنگ شیمیایی آماده می‌کردند اما خوشبختانه هرگز چنین جنگی اتفاق نیفتاد. پس از مشاهده آثار مرگبار و عواقب وخیم کاربرد سلاح‌های شیمیایی در دوران جنگ جهانی اول برخی کشورها بر آن شدند که تولید و استفاده از این سلاح‌ها را ممنوع کنند. این تلاش‌ها مقدمه‌ای برای امضای پروتکل ژنو در سال ۱۹۲۵ شد که تولید و استفاده از سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیک را ممنوع می‌کرد. ایران در پنج‌نوامبر ۱۹۲۹ و عراق در هشت‌سپتامبر ۱۹۳۱ به این پروتکل پیوستند. پروتکل ژنو کاربرد سلاح‌های شیمیایی را در جنگ ممنوع می‌کند اما گسترش، تولید و مالکیت چنین سلاح‌هایی را ممنوع نمی‌کند. بسیاری از کشورها پروتکل ژنو را امضا کردند اما این حق را برای خود محفوظ نگه داشتند که چنانچه خود یا متحدانشان مورد حمله با سلاح‌های شیمیایی قرار گرفتند، به همان صورت مقابله کنند. در ضمن، بسیاری از امضاکنندگان پروتکل این حق را برای خود محفوظ نگه داشتند که در مقابل کشورهایی که به پروتکل نپیوسته‌اند از سلاح‌های شیمیایی استفاده کنند.